

UTRECHT UNIVERSITY, FACULTEIT GEESTESWETENSCHAPPEN
DEPARTEMENT FILOSOFIE EN RELIGIEWETENSCHAPPEN
BACHELOR WIJSBEGEERTE, BACHELORSCRIPTIE

Politieke Invloed Te Koop

Een Analyse van Institutionele Corruptie in Nederland

Merlijn-Jan Terpstra

4166566

25 January 2019

7259 woorden

Dr. J. P. M. Philips (eerste begeleider)

Dr. P. G. Ziche (tweede begeleider)

INHOUDSOPGAVE.

— Inleiding	Pagina 4
Hoofdstuk 1. <i>Justice as Fairness & de Nederlandse politiek</i>	
— §1.1: Wat eisen de rechtvaardigheidsprincipes?	Pagina 6
— §1.2: Waar ligt het probleem?	Pagina 11
Hoofdstuk 2. <i>Een nieuw sociaal regime.</i>	
— §2.1: Zijn we opgewassen tegen deze problematiek?	Pagina 20
— §2.2: Waarom een property-owning democracy?	Pagina 23
— Conclusie	Pagina 28
— Bibliografie	Pagina 30

— SAMENVATTING ‘POLITIEKE INVLOED TE KOOP’ —

In mijn scriptie *‘Politieke Invloed Te koop’* onderzoek ik op welke wijze de toenemende politieke invloed van corporaties, het bedrijfsleven en de rijkste individuen problemen oplevert voor de rechtvaardigheidsprincipes van John Rawls die in hun uitdrukking van ons politiek denken zo essentieel zijn voor onze samenleving. Ik onderzoek hierop volgend welke instituties er nodig zouden zijn om deze rechtvaardigheidsprincipes te waarborgen onder deze ontwikkeling.

In §1.1 van het eerste hoofdstuk van dit onderzoek leg ik de rechtvaardigheids-principes van Rawls uit en detailleer ik wat ze van ons eisen. Hierop volgend formuleer ik in §1.2 de veelvuldigheid van manieren waarop de politieke invloed van corporaties, het bedrijfsleven en de rijkste individuen problemen oplevert voor de rechtvaardigheids-principes van Rawls. Ik beargumenteer hier dat deze pijnpunten voor de rechtvaardigheidsprincipes, voortkomend uit institutionele corruptie binnen de Nederlandse politiek, alle principes van Rawls’ theorie van *‘Justice as Fairness’* schaden.

In het tweede hoofdstuk van het onderzoek geef ik vervolgens een eerste aanzet naar welke vormen van instituties er nodig zouden zijn om deze pijnpunten aan te pakken en de rechtvaardigheidsprincipes te waarborgen. Hier beargumenteer ik dat de kapitalistische verzorgingsstaat als sociaal regime inadequaat blijkt in het waarborgen van de rechtvaardigheidsprincipes. In plaats hiervan beargumenteer ik dat een stelsel van instituties opgesteld moet worden dat strookt met het model van een *property-owning democracy*.

— INLEIDING —

Het lijkt algemeen geaccepteerd dat de exponentiële toename waarmee inkomen en kapitaal denivelleren simpelweg onrechtvaardig is. De rechtvaardigheidsprincipes die John Rawls ons bood in 1971 met zijn werk “*A Theory of Justice*” dienen als basis voor deze claim. De rechtvaardigheidsprincipes van Rawls dienen immers een als waardevolle beschrijving en fundering van ons politiek denken in een liberaal-democratisch land als Nederland. Deze trend van progressieve denivellering zorgt echter voor vele problemen voor de rechtvaardigheidsprincipes, waaronder bijvoorbeeld de relatief steeds hoger liggende lat voor burgers om vastgoed te kunnen bezitten. In toenemende mate lijkt dit echter een fundamentele uitdaging te bieden voor de rechtvaardigheidsprincipes van Rawls nu transparant wordt dat politieke invloed frequent ‘gekocht’ wordt door grote bedrijven en de rijksten. In de Verenigde Staten leeft dit probleem schijnbaar het meest, in het bijzonder na uitspraken van de *Supreme Court* in de case van ‘*Citizens United vs. FEC*’, waarmee de politieke invloed van corporaties en grote bedrijven ten tijden van verkiezingen voor een groot ongehinderd werd verklaard.¹ Maar in Nederland zien we deze ontwikkeling ook de kop opsteken. Sinds het de oproer over het afschaffen van de dividendbelasting en de vermeende invloed van Shell en andere grote multinationals op het regerende kabinet stond dit onderwerp tijdelijk centraal in de publieke discussie, alhoewel dit weer schijnbaar weer snel vergeten werd.

Maar niet alleen corporaties en grote bedrijven nemen deel aan deze problematische ontwikkeling. De rijksten geven hun geld niet enkel uit aan oude wijn en jachten, maar een deel onder hen lijkt zijn welvaart in toenemende mate in te zetten om politieke macht te vergaren. Zo geeft Rupert Murdoch in het

¹ De District Court for D.C. stelde in 2010 dat ‘*political spending*’ (hiermee wordt voornamelijk het maken van reclames met politieke boodschappen om politieke kandidaten te steunen of zwart te maken) een uiting van de vrijheid van meningsuiting is, beschermd onder *the First Amendment* van de *U.S. Constitution*. De overheid zou hiermee niet gerechtvaardigd zijn om corporaties en verenigingen te limiteren in dit recht.

Verenigd Koninkrijk bijvoorbeeld, met ongeveer drie keer zoveel waarde op zijn naam als Donald Trump, feesten waar veel van de regerende politici aanwezig zijn. Dit schept een risicovolle situatie waarin belangenverstrengelingen heel reëel is.

De vraag die ik in dit paper zal stellen is op welke wijze de toenemende politieke invloed van corporaties, het bedrijfsleven en de rijkste individuen problemen oplevert voor de rechtvaardigheidsprincipes van Rawls die in hun uitdrukking van ons politiek denken zo essentieel zijn voor onze samenleving. Hier zal ik onderzoeken welke instituties er nodig zouden zijn om deze rechtvaardigheidsprincipes te waarborgen onder deze ontwikkeling.

Allereerst zal ik in §1.1 van het eerste hoofdstuk van dit paper de rechtvaardigheidsprincipes van Rawls uitleggen en detailleren wat ze van ons eisen. In §1.2 zal ik de precieze problematiek schetsen die ik in dit paper probeer te benaderen. Ik zal hier beargumenteren dat de Nederlandse politiek *institutioneel corrupt* is volgens de definitie van Lawrence Lessig. Ik zal hier een groot aantal voorbeelden van geven en beargumenteren dat de huidige situatie alle rechtvaardigheidsprincipes van Rawls op een manier schenden. Hierop volgend zal ik in het tweede hoofdstuk van dit paper, in §2.1, beargumenteren dat dit probleem inherent verbonden lijkt met het *sociale regime* in Nederland: de kapitalistische verzorgingsstaat. Ik zal hier beargumenteren dat de kapitalistische verzorgingsstaat inadequaat is in het waarborgen van de rechtvaardigheidsprincipes. In §2.2 zal ik stellen dat de oplossing voor dit probleem hiermee niet binnen de kapitalistische verzorgingsstaat ligt. In plaats hiervan zal ik, om te onderzoeken wat voor instituties er wél nodig zijn, een aanzet maken naar een mogelijke oplossing. Ik zal hier een alternatief voor de kapitalistische verzorgingsstaat detailleren zoals die aangedragen werden door James Meade en Rawls. Ik zal stellen dat de oplossing ligt in het nastreven van een drastischere redistributie van productiemiddelen op grote schaal, en dat een stelsel van instituties opgesteld moet worden dat strookt met het model van wat zij een *'property-owning democracy'* noemen.

— HOOFDSTUK 1. Justice as Fairness & de Nederlandse politiek —

— §1.1. Wat eisen de rechtvaardigheidsprincipes? —

Allereerst zal ik verhelderen wat de rechtvaardigheidsprincipes van Rawls precies inhouden en van ons eisen. Rawls articuleerde de twee rechtvaardigheidsprincipes voor het eerst in zijn *'Theory of Justice'* in 1971. Ik zal echter de herziene versies van de rechtvaardigheidsprincipes behandelen in dit paper zoals Rawls deze in zijn latere werk *'Justice as Fairness: A Restatement'* als volgt opnieuw formuleerde:²

“(a) Each person has the same infeasible claim to a fully adequate scheme of equal basic liberties, which scheme is compatible with the same scheme of liberties for all; and
(b) Social and economic inequalities are to satisfy two conditions: first, they are to be attached to offices and positions open to all under conditions of fair equality of opportunity, and second, they are to be to the greatest benefit of the least-advantaged members of society (the difference principle).”³

Voor toekomstige referenties in dit paper naar de rechtvaardigheidsprincipes vallen de rechtvaardigheidsprincipes samen te vatten en te benoemen als volgt: **1)** *'the Greatest Equal Liberty Principle'*, **2.1)** *'the Equal Opportunity Principle'*, en **2.2)** *'the Difference Principle'*. Ik zal deze in het komende deel van deze paragraaf nog verder detailleren. De volgorde waarin deze principes staan is van groot belang volgens Rawls. Het eerste principe, *the Greatest Equal Liberty Principle*, heeft namelijk prioriteit boven het tweede principe. Deze prioriteit betekent simpelweg dat wanneer we spreken over de toepassing van één van de rechtvaardigheids-

² Dit boek, geschreven en verzameld door John Rawls en Erin I. Kelly, zijn origineel college-aantekeningen van colleges die Rawls op vaste basis gaf aan Harvard in de jaren 80.

³ Rawls, John, en Kelly, Erin I. “Justice as Fairness: A Restatement.” Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp. 42

principes, we er vanuit gaan dat al in volledigheid is voldaan aan de voorgaande principes en condities met prioriteit. Op gelijke wijze heeft de eerste conditie van het tweede principe, *the Equal Opportunity Principle*, dan ook prioriteit boven de tweede conditie, *the Difference Principle*.⁴

Rawls' eerste rechtvaardigheidsprincipe, *the Greatest Equal Liberty Principle*, is duidelijk egalitair van aard. Het eist immers dat ieder persoon een zelfde onherroepelijke *claim* heeft op een volledig adequaat stelsel van 'equal basic liberties', welke voor iedereen hetzelfde hoort te gelden. Hiernaast eist het dat deze *basic liberties* zo veelvuldig mogelijk horen te zijn in hun aantal. Dit zet de toon voor de liberale rechtvaardigheidstheorie van Rawls, en het echoot hiermee ook op een duidelijke wijze de doelen van libertarische ethiek in het streven naar extensieve vrijheden. De prioriteit van *the Greatest Equal Liberty Principle* is ook belangrijk om te benadrukken. Dit betekent namelijk dat binnen Rawls' stelsel van rechtvaardigheid het niet toegestaan is om de *basic liberties* in te ruilen tegen andere sociale goederen. Uit het eerste rechtvaardigheidsprincipe volgt hiermee dat de gelijkheid van de vrijheden van burgers binnen Rawls' stelsel van rechtvaardigheid altijd boven economische belangen staan.

Wat ook belangrijk is om te belichten is dat *the Greatest Equal Liberty Principle* als randvoorwaarde vereist dat wat Rawls de '*fair value of political liberties*' noemt intact gehouden wordt. Dit stelt dat specifiek *politieke* vrijheden zoals het bekleden van politieke ambten en de vrijheden waarmee burgers invloed uit kunnen uitoefenen op politieke processen, niet enkel *formeel* maar ook op een *substantiële* wijze voor ieder gelijk zijn. Een ieder die op gelijke wijze capabel en gemotiveerd is behoort hiermee gelijke kansen te genieten om verkozen te worden, om verkiezingen te beïnvloeden, of toegang te verkrijgen tot werk binnen de publieke instanties. Dit heeft natuurlijk ook implicaties voor hoe een verkiezing mag verlopen met betrekking tot de financiering hiervan. Hier kom ik in de volgende paragraaf van dit hoofdstuk op terug.

⁴ Rawls, John, en Kelly, Erin I. "Justice as Fairness: A Restatement." Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp. 43

Rawls' tweede rechtvaardigheidsprincipe gaat in het geheel over hoe ongelijkheden op sociaal en economisch niveau gestructureerd behoren te worden in een samenleving. Zoals eerder toegelicht is Rawls' tweede rechtvaardigheidsprincipe opgedeeld in twee condities. De eerste conditie is wat ook wel *the Equal Opportunity Principle* genoemd wordt, welke eist dat sociale en economische ongelijkheden enkel mogen voortvloeien uit het bekleden van posities die ten alle tijden open staan voor een ieder onder wat Rawls een '*fair equality of opportunity*' noemt. Dit is een term die door Rawls de wereld in is gebracht. In de herziene editie van zijn *Theory of Justice* definieert Rawls het als volgt:

Welvaartsverdeling	<i>Least-Advantaged</i>	<i>In-between Group</i>	<i>Most-Advantaged</i>
A	€15.000	€15.000	€15.000
B	€20.000	€50.000	€120.000
C	€35.000	€100.000	€200.000
D	€25.000	€120.000	€1.000.000

“...assuming there is a distribution of natural assets, those who are at the same level of talent and ability, and have the same willingness to use them, should have the same prospects of success regardless of their initial place in the social system.”⁵

Met andere woorden, stel dat we twee hypothetische personen hebben: *Marius* en *Ijsbrand*. Stel dat *Ijsbrand* geboren is als kind van rijke, hoogopgeleide ouders, en van een sociaal begunstigde etniciteit geniet. *Marius* is echter het kind van arme, laagopgeleide ouders en behoort tot een bepaalde etnische minderheid. Rawls stelt met het voorgaande dat als *Marius* en *Ijsbrand* beiden een gelijke ambitie ontwikkelen om een bepaalde positie te bekleden, zij ongeacht hun afkomst en achtergrond dezelfde kansen hebben om deze positie te krijgen als er een sprake is van een *fair equality of opportunity*, ongeacht de specificaties van de positie in kwestie. Rawls stelt met deze conditie van zijn tweede rechtvaardigheids-principe vervolgens dat inkomen en welvaart verkregen door

⁵ Rawls, John. “A Theory of Justice.” Cambridge, Mass: Belknap Press, Revised Edition (1999). pp. 63

middel van deze posities die open staan voor een ieder onder een *fair equality of opportunity* de enige *rechtvaardige* bron van sociale en economische ongelijkheid zijn.

Dit betekent echter niet dat de sociale en economische ongelijkheden die hieruit voortvloeien ongelimiteerd gelaten kunnen worden. De tweede conditie van Rawls' tweede rechtvaardigheidsprincipe, *the Difference Principle*, eist namelijk dat deze sociale en economische ongelijkheden altijd in het voordeel van de '*least-advantaged members of society*' zullen zijn. Hiermee stelt Rawls dat grote inkomens— en welvaartsongelijkheid gerechtvaardigd is enkel in het geval dat hiermee de *least-advantaged* er beter uitkomen dan in het geval waar deze ongelijkheden in het geheel niet hadden bestaan, of in mindere mate. Om dit te illustreren kunnen we ons drie verschillende, hypothetische welvaartsverdelingen voorstellen (A, B, en C) waar we de gemiddelde inkomens zouden meten van leden van drie lagen van de bevolking (*the least-advantage*, *the in-between group*, en *the most-advantaged*). Dit zou er als volgt uit kunnen zien:

Volgens *the Difference Principle* behoren wij hier welvaartsverdeling C te verkiezen boven de rest, omdat het de welvaartsverdeling belichaamt waar de minst-bedeelden kwantitatief het meeste hebben. Deze welvaartsverdeling is in ieders voordeel volgens Rawls.

The Difference Principle sluit hiermee ook een grote groep beleidsmatige handelingen uit. Het staat bijvoorbeeld geen beleid binnen sociale en economische instituties toe die trachten het leven van de rijksten te verbeteren maar niets doen voor de *least-advantaged*, laat staan beleid dat het leven van de *least-advantaged* verslechtert. Stel je bijvoorbeeld een situatie voor waar meerdere nucleaire reactoren worden gebouwd in rurale gebieden. Deze reactoren zorgen voor honderden nieuwe banen voor specialisten uit de stedelijke gebieden, maar degraderen het omliggende landbouwgebied. Het is duidelijk dat deze actie bij de acceptatie van *the Difference Principle* niet *rechtvaardig* is. In een samenleving die zich houdt aan *the Difference Principle* heerst er immers een sociale saamhorigheid en leeft het besef dat de economie ieders voordeel dient.

Ten slotte is er nog een aanvullende conditie op *the Difference Principle* die niet onder de welbekende tweedeling valt, maar desalniettemin erg relevant is voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag van dit paper. Rawls noemt dit principe ‘*the Just Savings Principle*’. Waar *the Difference Principle* zich enkel bezighoudt met verdelingen van welvaart binnen generaties, gaat het addendum van *the Just Savings Principle* over intergenerationele verdelingen van welvaart. Het eist dat elke generatie verplicht is om *rechtvaardige* instituties die ze genieten moeten behouden, om ervoor te zorgen dat toekomstige generaties niet met minder materiële rijkdom achtergelaten worden om deze instituties intact te houden, en hiermee om een substantieel deel van hun welvaart opzij te zetten voor toekomstige generaties.⁶ In *Justice As Fairness: A Restatement* zegt Rawls het volgende hierover:

“...we say the parties are to agree to a savings principle subject to the condition that they must want all previous generations to have followed it. They are to ask themselves how much (what fraction of the social product) they are prepared to save at each level of wealth as society advances, should all previous generations have followed the same schedule. The correct principle, then, is one the members of any generation (and so all generations) would adopt as the principle they would want preceding generations to have followed, no matter how far back in time. Since no generation knows its place among the generations, this implies that all later generations, including the present one, are to follow it.”⁷

De hoogte van deze investering in toekomstige generaties blijft dus onduidelijk, maar *the Just Savings Principle* werkt effectief als een waakhond voor *the Difference Principle*. Als *the Difference Principle* geen intergenerationele component bevat is het immers mogelijk om de *least-advantaged* van toekomstige generaties uit te buiten om de *least-advantaged* van vandaag bij te staan en zo te voldoen aan de

⁶ Rawls, John, en Kelly, Erin I. “Justice as Fairness: A Restatement.” Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp. 159

⁷ idem. pp. 160

eisen van *the Difference Principle*. Als volgt kunnen we *the Difference Principle* opnieuw formuleren:

*Social and economic inequalities are to be arranged so that they are to the greatest benefit of the least advantaged, consistent with the just savings principle.*⁸

— §1.2. Waar ligt het probleem? —

De rechtvaardigheidsprincipes van Rawls zijn essentieel waardevol voor ons in hoe ze het fundament onder ons politiek denken formuleren. Stel dat we dit en de waarheid van de rechtvaardigheidsprincipes aannemen. Welke ontwikkelingen liggen dan op de loer die een gevaar vormen voor Rawls' rechtvaardigheidsprincipes? En op welke manieren wringen huidige ontwikkelingen met de specifieke principes? Dit zijn de vragen die ik in deze paragraaf van dit paper van behandelen om de problematiek te formuleren van de toenemende politieke invloed van corporaties, grote bedrijven, en de rijksten. Ik zal alle principes en condities die ik in §1.1 behandeld heb aflopen en beargumenteren dat ze allen onder de huidige situatie geschaad worden.

A. *The Fair Value of Political Liberties*

Zoals eerder gesteld werd met de recente ontwikkelingen rond de pogingen van kabinet *Rutte III* tot afschaffing van de dividendbelasting in Nederland de politieke invloed van grote bedrijven in één klap verheven tot groot onderwerp binnen het publieke debat. Uit een opiniepeiling door onafhankelijk onderzoeksbureau *Motivaction* in opdracht van de *Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV)*, gepubliceerd op 7 September 2018, bleek dat het maatschappelijk

⁸ Rawls, John. "A Theory of Justice." Cambridge, Mass: Belknap Press, Revised Edition (1999). pp. 302

draagvlak voor deze beleidskeuze was gezakt tot een magere 11% te midden van de publieke discussies.⁹ Toch kostte het het kabinet klaarblijkelijk heel veel moeite om de afschaffing van tafel te vegen. Hiermee werd het duidelijk dat in toenemende mate in ons huidige systeem politieke invloed ‘te koop’ kan staan voor grote multinationals. De gedachtegang van Rutte III is namelijk glashelder: multinationals zijn de motor van de Nederlandse economie en dus moet er gezorgd worden voor een zo optimaal mogelijk investeringsklimaat om hen hier gevestigd en tevreden te houden.

Deze gedachtegang koestert echter een duidelijk gevaar: het feit dat hiermee multinationals eisen kunnen stellen aan de staat vanuit een onderhandelingspositie die de staat zal trachten na te volgen uit belang van de kas ondanks tegenwind van het volk. Hiermee wordt de *fair value of political liberties* geschonden, welke stelt dat politieke rechten en vrijheden niet enkel formeel maar ook op een substantiële wijze voor ieder gelijk zijn. Immers is het duidelijk dat, hoe meer kapitaal, hoe meer politieke invloed bedrijven mogelijk uit kunnen oefenen op het democratisch proces. Op deze wijze zijn grote bedrijven in staat de wetgeving en beleid over belastingheffing en (re-)distributie te kunnen bepalen ten gunste van zichzelf, wat onder de loep van vrijwel elke politiek-ethische theorie —en volgens onze ethische intuïties— niet rechtvaardigbaar is. Hiermee wordt de *substantiële* waarde en gravitas van de burgerlijke stem verminderd. De vraag is hier dan ook niet in welke mate dit daadwerkelijk gebeurt; de problematiek ligt in het feit dat het mogelijk is. Met het schaden van deze conditie van Rawls’ eerste rechtvaardigheidsprincipe, *the Greatest Equal Liberty Principle*, wordt op deze manier Rawls’ notie van ‘*Justice as Fairness*’ bedreigd.

Lawrence Lessig gaf in 2013 dit type ontwikkeling een naam toen hij in de ‘*Journal of Law, Medicine & Ethics*’ zijn artikel “‘*Institutional Corruption*’ Defined” schreef. Hij definieert het als volgt:

⁹ Oomen, Katrien. “Nog maar 11 procent voor afschaffing dividendbelasting”. *Motivaction*, 07-09-2018, <https://www.motivaction.nl/kennisplatform/nieuws-en-persberichten/nog-maar-11-procent-voor-afschaffing-dividendbelasting>.

*“Institutional corruption is manifest when there is a systemic and strategic influence which is legal, or even currently ethical, that undermines the institution’s effectiveness by diverting it from its purpose or weakening its ability to achieve its purpose, including, to the extent relevant to its purpose, weakening either the public’s trust in that institution or the institution’s inherent trustworthiness.”*¹⁰

Met Lessig’s uitgebreide uitleg van de fijne details van deze definitie in het achterhoofd wil ik nog een aantal vormen van potentiële institutionele corruptie in Nederland aankaarten.¹¹ Want de politieke onderhandelingspositie van multinationals is niet het enige gevaar voor *the fair value of political liberties* voortkomend uit institutionele corruptie volgens de definitie van Lessig. Een ander goed voorbeeld vinden we aan de onderhandelingstafels rond het Nederlands klimaatakkoord.¹² Hoewel volgens de website van het klimaatakkoord stelt dat het kabinet de onderhandelingen leidt, vertelt het overzicht van de sectortafels een heel ander verhaal. Participanten aan deze onderhandelingen zijn bijvoorbeeld milieu-organisaties zoals *Greenpeace* en *Milieudefensie*, gemeente-verenigingen en het interprovinciaal overleg (*IPO*), maar ook een grote groep energiebedrijven en werkgeversverenigingen *VNO-NCW*, *LTO* en *MKB-Nederland*.¹³ Het feit dat grote bedrijven en werknemersverenigingen zo’n substantiële stem hebben weten te verkrijgen in deze onderhandelingen die geleid zouden moeten worden door het door het volk gekozen kabinet resoneert met Lessig’s definitie van institutionele corruptie. Dit wordt nog duidelijker wanneer specifiek deze partijen maatregelen zoals een CO2-belasting tegenwerken en gedurende de onderhandelingen oproepen tot uitstel.

¹⁰ Lessig, Lawrence. “Institutional Corruption Defined”. *Journey of Law, Medicine & Ethics*. pp. 2

¹¹ De instituties die het object zijn in Lessig’s definitie zullen hier begrepen worden als de politieke organen en instituties van Nederland. Dit strookt met Lessig’s definitie gezien hij de term bewust vaag houdt. Op pagina 3 van “‘Institutional Corruption’ Defined” gaat Lessig in op zijn keuze om de definitie ‘*institution-agnostic*’ te houden.

¹² Nederlandse overheid. Online informatiepunt klimaatakkoord. www.klimaatakkoord.nl.

¹³ Rijksoverheid. Overzicht sectortafels klimaatakkoord. 17-05-2018, www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/05/17/bijlage-3-overzicht-organisatie-sectortafels-klimaatakkoord.

Maar gevaren voor *the fair value of political liberties* voortkomend uit institutionele corruptie zijn al veel eerder in het politieke proces aan te wijzen. De campagnes van politieke partijen worden gefinancierd door: *i)* interne bronnen als ledencontributie, partijbelasting van volksvertegenwoordigers, en fondswerving, maar ook door *ii)* externe bronnen als giften en sponsorinkomsten. Over deze tweede categorie zegt het informatiepunt *parlement.com* het volgende:

*“Natuurlijke personen of organisaties kunnen geld schenken aan een partij. Belangengroepen zijn bereid om politieke partijen te steunen wiens beleid gunstig voor hen is. Zo geeft het zakenleven vaak geld aan de rechtse partijen en de vakbonden vooral aan de linkse partijen. Bedrijven kunnen ook bepaalde zaken sponsoren.”*¹⁴

Wanneer politieke campagnes gefinancierd worden door de rijksten en grote bedrijven is de autonomie van politici niet meer vanzelfsprekend en zijn allianties van politieke partijen en het bedrijfsleven geïnstitutionaliseerd. De legaliteit van financiering via giften uit het bedrijfsleven wringt hiermee met *the fair value of political liberties* wanneer ze geen limiet hebben en campagnes niet enkel publiekelijk en intern gefinancierd worden. Als tegenargument zou hierop gesteld kunnen worden dat in de *Wet Financiering Politieke Partijen* van 2013 is vastgelegd dat giften boven de € 4.500 publiekelijk bekend gemaakt moeten worden.¹⁵ Dit gaat echter op geen enkele manier de geïnstitutionaliseerde belangenverstrengeling tegen, enkel de anonimiteit ervan. Het probleem voor *the fair value of political liberties* blijft hiermee intact.

Dan is er ten slotte nog een laatste gevaar voor *the fair value of political liberties*: het mogelijke bestaan van een rijke ‘politieke klasse’.¹⁶ Het is immers niet ondenkbaar dat uit de zojuist behandelde geïnstitutionaliseerde belangen-

¹⁴ PDC. Parlement.com informatiepunt. “Partijfinanciering”. <https://www.parlement.com/id/vhnnmt7l3ozz/partijfinanciering>.

¹⁵ Nederlandse overheid. Website wettenbank. “Wet Financiering Politieke Partijen”. <https://wetten.overheid.nl/BWBR0033004/2018-03-09>.

¹⁶ Deze term zal ik aanhouden in de rest van dit paper. Ik bedoel met deze term een sociaal-economische klasse die het systeem van invloedrijke, politieke ambten zichzelf toegeëigend heeft en hiermee oververtegenwoordigd is in dit politieke systeem.

verstrengelingen een situatie voortvloeit waar de top van het bedrijfsleven en andere rijke donateurs zelf oververtegenwoordigd raken in de politiek, specifiek in de Eerste en Tweede Kamer, gezien hun nauwe banden met de partijen. Het gevaar wat hierbij dreigt is dat de politiek in toenemende mate deel uitmaakt van dezelfde sociaal-economische klasse als de topmannen en lobbyisten die de voorheen genoemde vormen van institutionele corruptie voortbrengen. In deze situatie zou de politiek zichzelf kunnen dienen, gezien zij die de invloedrijke politieke ambten vervullen overwegend uit één sociaal-economische klasse komen. Ik zou zelfs willen stellen dat deze politieke klasse al ten minste ten dele gevormd is. Een perfect toonbeeld hiervan is bijvoorbeeld de huidige staat van de Eerste Kamer, waar het hebben van nevenfuncties op topniveau binnen het bedrijfsleven heel gewoon is ongeacht de duidelijke dreiging van institutionele corruptie.

Als tegenargument hierop zou de vraag gesteld kunnen worden of een dergelijke partij in het Nederlands kiesstelsel dan niet simpelweg minder stemmen zou ontvangen van de burgers die zich hier niet mee identificeren, waaronder de *least-advantaged*. Dit is immers hoe het Nederlands partijstelsel werkt. Dit is echter geen antwoord op het probleem gezien de problematiek bij dit laatste gevaar voor *the Fair Equality of Political Liberties* vooral ligt in hoe ongezien door het publieke oog dit proces zich kan voltrekken. Een vergelijkbaar voorbeeld van een dergelijke geïnstitutionaliseerde belangenverstrengeling is duidelijk te zien in het Verenigd Koninkrijk waar Rupert Murdoch, een gigantisch rijke mediamagnaat, feesten geeft waar meer zo ongeveer de helft van het regerende kabinet aanwezig is. Dit is een voorbeeld van hoe deze politieke belangenverstrengeling van individuen die politieke ambten vullen vooral achter de schermen plaatsvindt.

B. *The Equal Opportunity Principle*

Dit brengt me naar het volgende punt, namelijk dat een rijke politieke klasse ook *the Equal Opportunity Principle* voor de politieke ambten schaadt, welke eist dat sociale en economische ongelijkheden enkel mogen voortvloeien uit het bekleden van posities die ten alle tijden open staan voor een ieder onder wat Rawls een *'fair*

equality of opportunity' noemt. Het gevaar dat er een rijke, politieke klasse ontstaat die neigt zichzelf te dienen brengt immers het gevaar met zich mee dat ook de gelijkheid van toegang tot bepaalde politieke ambten aangetast wordt door vriendjespolitiek, *favouritism*, of een politieke *in-crowd*. Het gevaar van deze politieke klasse is immers dat zij bestaat uit leden van de rijke bovenklasse. Hiermee wordt de *fair equality of opportunity* die Rawls stelt en hiermee *the Equal Opportunity Principle* in gevaar gebracht.

Een tegenargument hierop zou kunnen zijn dat de vorming van een politieke klasse precies is wat Rawls voor ogen heeft wanneer hij *the Equal Opportunity Principle* formuleert. Rawls stelt immers dat het *rechtvaardig* is dat er sociale en economische ongelijkheden gekoppeld zijn aan bepaalde functies, zolang deze voor een ieder open staan volgens een *fair equality of opportunity*. Dit lijkt dergelijke klassenvorming te impliceren, hoewel de sociaal-economische voordelen hiervan niet overerfbaar zijn. Dit lijkt ook absoluut waar. Deze vergelijking gaat echter niet op om twee redenen. Ten eerste impliceert Rawls dat deze klasse zich vormt vanuit een pluraliteit van achtergronden en etniciteiten door een *fair equality of opportunity*. Deze pluraliteit van sekse, gender, etniciteit en bovenal sociaal-economische klasse is niet te herkennen in de huidige situatie. Immers, de huidige sociaal-economische klasse die de politieke klasse vormt bestaat voornamelijk uit de rijke, voornamelijk blanke, bovenklasse van Nederland. Met een politiek ambt op zich verdient men geen absurde bedragen. Het lijkt er echter op dat een groot deel van politici al tot de rijke bovenklasse behoort wanneer zij in hun ambt stappen. Deze uitkomst strookt niet met Rawls' visie van de uitkomsten van een *fair equality of opportunity*. Ten tweede, zelfs als de politieke klasse via een *fair equality of opportunity* gevormd zou zijn in Nederland haalt dit nog niet het probleem weg dat deze *fair equality of opportunity* onder druk staat wanneer vriendjespolitiek, *favouritism*, en een *in-crowd* dreigen omdat de politieke klasse zichzelf zou dienen. Het probleem ligt hier niet in dat de klasse gevormd wordt, maar in de manier waarop en dat interne institutionele corruptie dreigt omdat in de ambten behorend bij deze politieke klasse een té klein deel van de bevolking gepresenteerd is: grotendeels de voorheen al rijke, blanke bovenklasse.

C. *The Difference Principle*

The Difference Principle, die eist dat sociale en economische ongelijkheden altijd in het voordeel van de *least-advantaged* zullen zijn, blijft in deze situatie uiteraard ook niet ongeschonden. Een rijke politieke klasse, grotendeels bestaand uit de rijke, blanke bovenklasse van de samenleving en nauw verbonden met de top van het bedrijfsleven door klasse en nevenfunctie, laat het risico open zichzelf te dienen. Een dergelijk politiek systeem legt per definitie niet de focus op het ondersteunen van de *least-advantaged*, en tracht op een —volgens de rechtvaardigheidsprincipes van Rawls duidelijk *onrechtvaardige* manier— de welvaartsverdeling te denivelleren voor eigengewin. Dit schaadt *the Difference Principle*. Het is immers duidelijk dat de *least-advantaged* in deze situatie er niet beter af zijn dan in de hypothetische situatie waar de sociale— en economische ongelijkheden tussen deze twee groepen niet zouden bestaan.

Maar ook als deze rijke politieke klasse niet bestaat wordt *the Difference Principle* geschaad in de huidige politieke situatie. Het is immers, zoals in het begin van deze paragraaf besproken, in toenemende mate duidelijk dat multinationals een grote invloed uitoefenen op de wetgeving rond belastingheffingen en hiermee (re-)distributief beleid door de eisen die ze kunnen stellen aan nationale regeringen. Keuzes in beleid zoals de afschaffing van de dividendbelasting, voortgekomen uit dergelijke impliciete eisen van multinationals, maar ook het uitblijven van wetgeving en beleid wat de huidige staat van Nederland als belastingparadijs aanpakt, schaadt *the Difference Principle*. Dit staakt alle vormen van verdere herdistributie via beleid, iets waar de *least-advantaged* het meest voor bloeden ten gunste van de grote multinationals en de rijksten.

Een andere dreiging voor *the Difference Principle* als het gaat over het kopen van politieke invloed is de onverbidelijke aanwezigheid van lobbyisten van grote industrieën en multinationals. Als voorbeeld hiervan kunnen we de farmaceutische industrie nemen op Europees en nationaal-niveau. Deze zorgt door middel van politiek lobbyen voor grotere economische ongelijkheden in de samenleving. De farmaceutische industrie heeft immers een grote invloed niet

alleen op de beschikbaarheid en prijs van medicijnen, maar ook op het beleid hieromtrent. Op deze wijze weten zij via politieke invloed de zorgsector diep te beïnvloeden, en een substantieel deel van haar kosten af te wikkelen op de staat. Op deze manier dient de staat als verdien-model voor de farmaceutische industrie. Het geld wat de staat hieraan kwijt is drukt effectief de investeringen in instituties en voorzieningen voor de *least-advantaged*. Zo worden de *least-advantaged* het hardst geraakt. Eenzelfde argument kan gemaakt worden voor andere giganten als de vlees— en tabaksindustrie, maar ook voor de voorheen genoemde *VNO-NCW*. Hun pogingen om de CO₂-belasting tegen te gaan kosten immers uiteindelijk de lagere economische klassen financieel het meest, gezien in de afwezigheid van een dergelijk beleid de burger voor de kosten het klimaatakkoord opdraait.

D. *The Just Savings Principle*

Het op deze manier weigeren om mee te helpen aan duurzaam, *rechtvaardig* beleid schaadt echter ook *the Just Savings Principle*, wat eist dat: *i*) huidige generaties *rechtvaardige* instituties moeten behouden, *ii*) toekomstige generaties niet met minder materiële rijkdom en grondstoffen achter moeten worden gelaten om deze instituties te behouden, en *iii*) dat huidige generaties een substantieel bedrag opzij zetten voor toekomstige generaties. Het uitblijven van duurzaam klimaatbeleid lijkt voornamelijk te wijten aan de invloed van het bedrijfsleven op het politieke proces, niet aan dat het draagvlak binnen de samenleving te klein zou zijn. Hiermee worden niet enkel de *least-advantaged* van huidige generaties benadeeld, maar ook die van toekomstige generaties. Dit is een probleem voor *the Just Savings Principle*. Dit is echter een moeilijk te vatten en complex probleem wat zich op vele manieren uit, niet enkel op het gebied van lobbyen. De Nederlandse rechtspraak, in het specifiek het Gerechtshof 's-Gravenhage, heeft zich op dit onderwerp echter uitgesproken tegen de uitvoering van het klimaatbeleid van de Nederlandse Staat. In de zaak van *Urgenda* vs. de Nederlandse Staat heeft het Gerechtshof bepaalt dat de nalatigheid van de Nederlandse Staat onwettig is, en de argumenten hiervoor ongerechtvaardigd. Het Gerechtshof stelt ook dat de

Nederlandse Staat dit oordeel niet naast zich neer kan leggen, en verplicht is tot actie.¹⁷ In de slotverklaring van deze zaak stelde zij het volgende:

*“All of the above leads to the conclusion that the State is acting unlawfully [...] by failing to pursue a more ambitious reduction as of end-2020, and that the State should reduce emissions by at least 25% by end-2020. The State’s grounds of appeal pertaining to the district court’s opinion about the hazardous negligence doctrine need no discussion under these state of affairs.”*¹⁸

Zelfs na deze uitspraak heeft tot op vandaag dit echter niet geleid tot voortvarende aanpak van de klimaatafspraken door de Nederlandse Staat. Dit biedt verdere ondersteuning voor mijn argument dat de politieke invloed van het bedrijfsleven op de Nederlandse politiek groot is, en dat de Nederlandse politiek als instituut te betichten zou zijn van institutionele corruptie. Het lijkt hiermee duidelijk dat het probleem van institutionele corruptie en de groeiende politieke invloed van multinationals, corporaties en de aller-rijksten reëel is als we de rechtvaardigheidsprincipes van Rawls voor waar aannemen.

¹⁷ Gerechtshof Den Haag. “State must achieve higher reduction in greenhouse gas emissions in short term”. 09-10-2018, <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Gerechtshoven/Gerechtshof-Den-Haag/Nieuws/Paginas/State-must-achieve-higher-reduction-in-greenhouse-gas-emissions-in-short-term.aspx>.

¹⁸ Gerechtshof Den Haag, uitspraak zaaknummer 200.178.245/01, 76: “Final Statement”. 09-10-2018, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHDHA:2018:2610>.

— HOOFDSTUK 2. Een nieuw sociaal regime —

— §2.1. Zijn we opgewassen tegen deze problematiek? —

In het voorgaande hoofdstuk heb ik laten zien dat, als we de rechtvaardigheidsprincipes van Rawls waardevol vinden, de toenemende mate waarin welvaart omgezet kan worden naar politieke invloed problematisch is in de zin dat het institutionele corruptie binnen de Nederlandse politiek voortbrengt. Het is *the fair value of political liberties* die het meest geschaad wordt in de huidige situatie, maar ik heb beargumenteerd dat de huidige trend een bedreiging vormt voor alle condities en principes van Rawls' theorie van *Justice as Fairness*. Maar wat zijn mogelijke oplossingen voor dit probleem? Wat voor instituties zijn er nodig om de rechtvaardigheidsprincipes te waarborgen onder deze problematiek? En wat voor politiek beleid moeten we aannemen om dit probleem aan te pakken wanneer het probleem binnen de politiek ligt? In dit hoofdstuk zal ik een eerste aanzet tot een antwoord proberen te formuleren op deze vragen. In de eerste paragraaf zal ik onderzoeken in hoeverre de kapitalistische verzorgingsstaat als het *sociaal regime* in Nederland adequaat is in het aanpakken van de problemen.¹⁹

In §1.2 is duidelijk geworden dat de extensieve politieke invloed van het bedrijfsleven op beleid en wetgeving en het bestaan van een rijke politieke klasse de primaire problemen zijn die opgelost behoren te worden. Deze schaden respectievelijk vooral *the fair value of political liberties* en *the Equal Opportunity Principle*. Het waarborgen van deze twee principes heeft prioriteit in mijn komende analyse. De institutionele corruptie die uit deze twee primaire problemen voortvloeit vormt echter ook problemen voor *the Difference Principle* en *the Just Savings Principle*. Op deze wijze schaadt de huidige situatie alle principes van Rawls' theorie van

¹⁹ Rawls noemt de kapitalistische verzorgingsstaat een sociaal regime, net als bijvoorbeeld *laissez-faire kapitalisme*. Ik kom hier in §2.2 op terug. Een ander woord voor dergelijke structuren zou 'politieke economie' kunnen zijn.

Justice as Fairness. De waarborging van deze laatste twee principes lijkt voor een groot deel voltooid wanneer we de voorheen genoemde primaire problemen oplossen. Dit wordt duidelijk wanneer we de domeinen van de principes definiëren. *The fair value of political liberties* en *the Equal Opportunity Principle* gaan immers allebei over de gelijkheid van kansen en rechten. *The Difference Principle* en *the Just Savings Principle* gaan over welvaart en de rechtvaardige verdeling hiervan. Door ons op de eerste twee van deze principes te richten pakken we de wortel van de problemen aan.

Om de twee primaire problemen op te lossen, namelijk de extensieve politieke invloed van het bedrijfsleven en het bestaan van een rijke politieke klasse, kunnen we ons twee type maatregelen voorstellen: *i*) maatregelen die de politiek trachten te vrijwaren van bestaande maatschappelijke sociaal-economische ongelijkheden, en *ii*) maatregelen die deze sociaal-economische ongelijkheden trachten te elimineren in de maatschappij zelf. Deze twee typen maatregelen lijken beiden effectief in het aanpakken van het bestaan van een rijke politieke klasse die voornamelijk *the fair value of political liberties* schaadt. Deze type maatregelen zijn echter niet toereikend voor het oplossen van het probleem van de politieke invloed van het bedrijfsleven in onze huidige situatie. Immers, hiermee wordt de politieke invloed van multinationals, die *the fair value of political liberties* schaadt, niet aangepakt omdat multinationals niet nationaal-gebonden zijn.

Alan Thomas beschrijft dit probleem in zijn werk '*Republic of Equals: Predistribution and Property-Owning Democracy*'. Hij stelt hier dat het vrijwaren van de politiek van de invloed van kapitaal niet genoeg is, en dat dit per definitie aangevuld moet worden met het realiseren van een egalitaire verdeling van de productiemiddelen.^{20 21} Dit strookt met de expliciete kritiek van Rawls op de kapitalistische verzorgingsstaat. In *Justice as Fairness: A Restatement* stelt hij namelijk dat een kernachtig, problematisch aspect van de kapitalistische verzorgingsstaat is

²⁰ Thomas, Alan. "Republic of Equals: Predistribution and Property-Owning Democracy." Oxford University Press, 2017. pp. 105, 116

²¹ Thomas stelt hier ook dat voor een volledige waarborging van *the Equal Opportunity Principle*, en dus niet enkel op politiek niveau, tevens het voortbrengen van een egalitaire verdeling van '*human capital*' nodig is.

dat het toestaat dat een kleine groep individuen, of een kleine klasse, zo goed als een monopolie bezit op de productiemiddelen.²² Dit heeft volgens Rawls echter ook duidelijke politieke implicaties. Hij stelt het volgende over de kapitalistische verzorgingsstaat:

*“It permits very large inequalities in the ownership of real property (productive assets and natural resources) so that the control of the economy and much of political life rests in few hands.”*²³

Niet alleen is hiermee volgens Rawls onder een kapitalistische verzorgingsstaat de economische koers van het land in de handen van deze kleine elite, maar ook lijden *the fair equality of opportunity* en *the fair value of political liberties* eronder. Rawls impliceert namelijk dat deze grote ongelijkheden de *substantiële* gelijkheid van burgers aantast in de manier waarop ze de politiek kunnen beïnvloeden en toegang hebben tot hoger onderwijs en werkgelegenheid.²⁴ Hiermee faalt de kapitalistische verzorgingsstaat om deze twee condities van de rechtvaardigheidsprincipes te waarborgen. Het trachten de kapitalistische verzorgingsstaat te redden hiervan lijkt dan ook gedoemd om te falen. Een sociaal regime gebaseerd op een kapitalistisch model van economisch beleid is immers significant gelimiteerd in het scala van opties wat voor haar open ligt om een dergelijke concentratie of clusteren van de productiemiddelen aan banden te leggen. Al het voorgaande strookt met mijn analyse in §1.2 van het bestaan van een rijke politieke klasse en de geïnstitutionaliseerde politieke invloed van het bedrijfsleven.

Maar deze aspecten van een kapitalistische verzorgingsstaat brengen volgens Rawls ook nog een andere, zeer problematische, ontwikkeling met zich mee. Rawls stelt namelijk dat een kapitalistische verzorgingsstaat als sociaal

²² Rawls, John, en Kelly, Erin I. “Justice as Fairness: A Restatement.” Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp.139

²³ idem. pp.138

²⁴ idem. pp.137-140

regime de neiging heeft om een gedemotiveerde en gedrukte onderklasse voort te brengen. Hij stelt hierover het volgende:

*“...given the lack of background justice and inequalities in income and wealth, there may develop a discouraged and depressed underclass many of whose members are chronically dependent on welfare. This underclass feels left out and does not participate in the public political culture.”*²⁵

Het is duidelijk dat hiermee iets essentieels mist: een maatschappelijke expressie in sociaal-economisch beleid van solidariteit onder elkaar. Ik denk dat vele Nederlanders zichzelf kunnen herkennen in het beeld wat Rawls hier schetst.

De kapitalistische verzorgingsstaat lijkt inadequaat in de manier waarop het de problemen beschreven in §1.2 aan kan pakken. De beschreven problemen zijn immers inherent voortkomend uit de kapitalistische verzorgingsstaat. Hiermee lijkt het me onredelijk en ineffectief om te trachten de oplossing voor de bestaande politieke institutionele corruptie binnen ditzelfde systeem te zoeken.

— §2.2. Waarom een Property-Owning Democracy? —

Ongeacht of de kapitalistische verzorgingsstaat achterwegen wordt gelaten of niet is er een groot scala aan, voornamelijk praktische, maatregelen te bedenken die trachten de problemen van institutionele corruptie binnen de Nederlandse politiek te bestrijden. Voordat ik verder kijken ga kijken in deze paragraaf naar een vervangend sociaal regime voor de kapitalistische verzorgingsstaat wil ik een aantal van deze maatregelen benoemen. Deze maatregelen lijken namelijk effectief en relevant ongeacht de keuze van sociaal

²⁵ Rawls, John, en Kelly, Erin I. “Justice as Fairness: A Restatement.” Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp.140

regime. Zo heb ik nog niet de in §1.2 benoemde problemen omtrent campagne-financiering behandeld. Hier beargumenteerde ik dat de legaliteit van politieke campagnes gefinancierd via ongelimiteerde giften uit het bedrijfsleven wringt met *the fair value of political liberties*. Dit specifieke probleem zou ook binnen het huidige sociaal regime op vrij simpele wijze aangepakt kunnen worden door bijvoorbeeld een limiet te stellen aan de hoogte van dergelijke giften. Rawls pleit hier ook voor in *Justice as Fairness: A Restatement*, net als voor de drastischere maatregel om politieke campagnes volledig publiekelijk te gaan financieren.²⁶ Hoe Rawls dit precies voor zich ziet blijft erg onduidelijk, maar Lessig heeft hier een helder idee over. Lessig stelt in een seminar voor *The Long Now Foundation* een systeem voor waar politieke campagnes in de Verenigde Staten publiekelijk gefinancierd worden door middel van wat hij ‘*Democratic Vouchers*’ noemt.²⁷ Elke burger met stemrecht ontvangt bijvoorbeeld \$50 in dergelijke *vouchers* die ze kunnen doneren aan de kandidaat van hun keus en onderwerpen die hen aan het hart gaan. Lessig stelt dat het hierbij wel essentieel is dat kandidaten deze *vouchers* enkel mogen accepteren op de voorwaarde dat ze hun politieke campagne enkel financieren met deze *vouchers* en kleine giften.²⁸ De maatregelen die Lessig en Rawls beschrijven lijken effectief in de manier waarop ze deze specifieke vorm van institutionele corruptie binnen de politiek aanpakken, ook onder een kapitalistische verzorgingsstaat.

Het aanpakken van deze individuele problemen is echter, zoals we in §2.1 hebben gezien, niet genoeg om de rechtvaardigheidsprincipes van Rawls te waarborgen binnen een kapitalistische verzorgingsstaat. Deze heeft gefaald om deze te realiseren, niet enkel in het politieke domein. De primaire problemen die we proberen op te lossen zijn noodzakelijke uitingen zijn van de kapitalistische verzorgingsstaat. Dus moeten we onderzoeken of er een sociaal regime is wat de

²⁶ Rawls, John, en Kelly, Erin I. “Justice as Fairness: A Restatement.” Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp. 149

²⁷ Lessig, Lawrence. “How Money Corrupts Congress & a Plan to Stop It.” The Long Now Foundation: Seminars About Long-Term Thinking. 17-01-2012, <http://longnow.org/seminars/02012/jan/17/how-money-corrupts-congress-and-plan-stop-it/>.

²⁸ Het limiet op deze giften is tot op een bepaalde hoogte arbitrair, en Lessig spreekt over een heel ander bedrag dan Rawls. Lessig lijkt het in zijn seminar namelijk vooral te hebben over giften van onder de \$100.

in §1.2 beschreven pijnpunten voor de rechtvaardigheidsprincipes (beter) aan kan pakken. In *Justice as Fairness: A Restatement* maakt Rawls onderscheid tussen vijf verschillende sociale regimes en de instituties die zij met zich meebrengen:²⁹

“Let us distinguish five kinds of regime viewed as social systems, complete with their political, economic, and social institutions:
(a) *laissez-faire capitalism*; (b) *welfare-state capitalism*; (c) *state socialism with a command economy*; (d) *property-owning democracy*; and finally, (e) *liberal (democratic) socialism*.”³⁰

Rawls stelt echter, in lijn met James Meade op wiens model van een *property-owning democracy* Rawls voortbouwt, dat de *property-owning democracy* en het liberaal-democratisch socialistisch model de enige regimes zijn die op realistische wijze in staat zijn de rechtvaardigheidsprincipes te waarborgen.^{31 32} Rawls' verdere keuze tussen deze twee lijkt echter vrij ambigu. Hij lijkt te impliceren dat deze keuze grotendeels gedicteerd wordt door pragmatische overwegingen, zoals historische traditie van het land in kwestie en culturele overwegingen, in tegenstelling tot fundamentele deliberaties. Het ziet er hiermee naar uit dat beiden systemen te rechtvaardigen zijn volgens Rawls, en hiermee mogelijk een oplossing voor het in dit paper geschetste probleem bieden, wanneer ze op juiste wijze vormgegeven worden. Vormen van *liberal democratic socialism* lijkt vooral te verschillen van *property-owning democracies* in de focus die ze leggen op sociaal, collectief eigendom van de productiemiddelen, waar *property-owning democracies* de vormen van eigendom van de productiemiddelen qua vorm minder specificeren. Hieruit lijkt het mij het beste dat we in onze aanzet tot de oplossing voor onze gestelde problemen ons het best kunnen focussen op de *property-owning democracy*, gezien dit een minder grote stap lijkt voor Nederland in het specifiek.

²⁹ Deze vijfdeling lijkt voort te bouwen op de ‘*four paths to a more equal society*’ die beroemd econoom James Meade in zijn werk ‘*Efficiency, Equality and the Ownership of Property*’ in 1967 beschreef.

³⁰ Rawls, John, en Kelly, Erin I. “Justice as Fairness: A Restatement.” Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp. 136

³¹ Rawls stelt dat de eerste drie sociale regimes die hij hier benoemt niet rechtvaardigbaar zijn, omdat ze alle drie de rechtvaardigheidsprincipes schaden op minstens één manier.

³² Rawls, John, en Kelly, Erin I. “Justice as Fairness: A Restatement.” Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp. 137,138

Maar wat houdt dit model in? Rawls beschrijft een property-owning democracy als volgt in *Justice as Fairness: A Restatement*:

*“In property-owning democracy, [...] the aim is to realize in the basic institutions the idea of society as a fair system of cooperation between citizens regarded as free and equal. To do this, those institutions must, from the outset, put in the hands of citizens generally, and not only of a few, sufficient productive means for them to be fully cooperating members of society on a footing of equality. Among these means is human as well as real capital, that is, knowledge and an understanding of institutions, educated abilities, and trained skills.”*³³

Dit wordt door Rawls gerealiseerd door een stelsel van instituties die op actieve wijze grote, langdurige concentraties van kapitaal en eigendom van productiemiddelen tegengaan. Hij stelt dat dit essentieel is voor het waarborgen van *the fair value of political liberties* en *the fair equality of opportunity*:

*“For example, background institutions must work to keep property and wealth evenly enough shared over time to preserve the fair value of the political liberties and fair equality of opportunities over generations. They do this by laws regulating bequest and inheritance of property, and other devices such as taxes, to prevent excessive concentrations of private power.”*³⁴

Hiermee pakt een *property-owning democracy* precies de problemen aan waar een kapitalistische verzorgingsstaat hier niet adequaat toe in staat is zoals ik heb beschreven in §2.1. Hieruit lijkt het aannemelijk dat *the fair*

³³ Rawls, John, en Kelly, Erin I. “Justice as Fairness: A Restatement.” Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp. 140

³⁴ idem. pp. 51

value of political liberties en de *fair equality of opportunity* veel beter gewaarborgd kunnen worden in een *property-owning democracy* dan in een kapitalistische verzorgingsstaat. Rawls' beschrijving blijft nog vaag op hoe deze instituties specifiek vorm moeten krijgen, maar het verschil in beleid is duidelijk: geen redistributieve—, maar *predistributieve* rechtvaardigheid. Waar de kapitalistische verzorgingsstaat achter de feiten van sociaal-economische ongelijkheden aanloopt, tracht een *property-owning democracy* ze voor te zijn. Een aantal praktische invullingen van institutioneel beleid om dit te realiseren zouden kunnen zijn: *i*) een sterk progressieve inkomens— en vermogensbelasting, *ii*) een hoge erfenisbelasting, *iii*) een '*sovereign wealth fund*', *iv*) een onvoorwaardelijk basisinkomen, *v*) een hoge belasting over vermogenswinst en giften, *vi*) en een goed gefinancierd systeem van collectief onderwijs dat de *equality of human capital* bevordert. Rawls hoopt dat onder een *property-owning democracy* ook het problematische neveneffect van een gedemotiveerde onderklasse zal verdwijnen, omdat deze onderklasse geheel zal verdwijnen.³⁵

³⁵ Rawls, John, en Kelly, Erin I. "Justice As Fairness: A Restatement." Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). pp. 140

— CONCLUSIE —

In §1.2 is problematiek van institutionele corruptie in de Nederlandse politiek duidelijk geworden. Hier formuleerde ik de veelvuldigheid van manieren waarop de politieke invloed van corporaties, het bedrijfsleven en de rijkste individuen problemen oplevert voor de rechtvaardigheidsprincipes van Rawls. Deze pijnpunten voor de rechtvaardigheidsprincipes, voortkomend uit institutionele corruptie binnen de Nederlandse politiek, heb ik gestructureerd in de mate waarop de specifieke principes van Rawls schaden. Hiermee beantwoorde ik de eerste helft van mijn onderzoeksvraag zoals gesteld in de inleiding van dit paper. In §2.1 en §2.2 heb ik vervolgens in een eerste aanzet onderzocht welke vorm van instituties er nodig zijn om deze pijnpunten aan te pakken. Hier is de kapitalistische verzorgingsstaat als sociaal regime inadequaats gebleken in het waarborgen van de rechtvaardigheidsprincipes. In plaats hiervan heb ik beargumenteerd dat een stelsel van instituties opgesteld moet worden dat strookt met het model van een *property-owning democracy*. Hiermee heb ik een antwoord geformuleerd op het tweede deel van mijn onderzoeksvraag.

Nu kunnen we ons afvragen of deze maatregelen niet veel te draconisch zijn voor de gegeven problematiek. Het gevaar bestaat immers dat velen, specifiek zij die zich niet kunnen vinden in de conceptie van liberalisme van Rawls, de beschreven maatregelen zullen afwentelen als verregaand socialisme. De veranderingen in nationaal beleid die een *property-owning democracy* eist zijn ook vergaand. De problemen die ik geschetst heb in §1.2 liegen er alleen niet om: institutionele corruptie in de Nederlandse politiek is een serieus probleem dat we niet moeten negeren. Maar als we Rawls, als liberaal in hart en nieren, mogen geloven is deze ommezwaai van sociaal regime noodzakelijk voor onze liberale politiek. De gegeven. Er zou wellicht zelfs een argument gegeven kunnen worden voor de notie dat gegeven maatregelen zoals een hoge erfenisbelasting, een

onvoorwaardelijk basisinkomen, een *sovereign wealth fund*, en actieve herverdeling van de productiemiddelen binnen een liberaal of zelfs libertarisch kader logische stappen zijn om hun waarden te waarborgen. Voor een vervolgproject zou dit bekeken kunnen worden.

BIBLIOGRAFIE.

1. Gerechtshof Den Haag. "State must achieve higher reduction in greenhouse gas emissions in short term". 09-10-2018, <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Gerechtshoven/Gerechtshof-Den-Haag/Nieuws/Paginas/State-must-achieve-higher-reduction-in-greenhouse-gas-emissions-in-short-term.aspx>. Laatst geraadpleegd op 25 Januari 2019.
2. Gerechtshof Den Haag, uitspraak zaaknummer 200.178.245/01, 76: "Final Statement". 09-10-2018, <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHDHA:2018:2610>. Laatst geraadpleegd op 25 Januari 2019.
3. Lessig, Lawrence. "How Money Corrupts Congress & a Plan to Stop It." The Long Now Foundation: Seminars About Long-Term Thinking. 17-01-2012, <http://longnow.org/seminars/02012/jan/17/how-money-corrupts-congress-and-plan-stop-it/>. Laatst geraadpleegd op 25 Januari 2019.
4. Lessig, Lawrence. "Institutional Corruption Defined." Journal of Law, Medicine & Ethics, Vol. 41, No. 3, (2013).
5. Meade, J. E. "Efficiency, Equality and the Ownership of Property." London: Taylor & Francis Ltd, (2013). Print.
6. Nederlandse overheid. Online informatiepunt klimaatakkoord. www.klimaatakkoord.nl. Laatst geraadpleegd op 25 Januari 2019.
7. Nederlandse overheid. Website wettenbank. "Wet Financiering Politieke Partijen". <https://wetten.overheid.nl/BWBR0033004/2018-03-09>. Laatst geraadpleegd op 25 Januari 2019.
8. Oomen, Katrien. "Nog maar 11 procent voor afschaffing dividendbelasting". Motivaction, 07-09-2018, <https://www.motivaction.nl/kennisplatform/nieuws-en-persberichten/nog-maar-11-procent-voor-afschaffing-dividendbelasting>. Laatst geraadpleegd op 25 Januari 2019.
9. PDC. Parlement.com informatiepunt. "Partijfinanciering". <https://www.parlement.com/id/vhnm7l3ozz/partijfinanciering>. Laatst geraadpleegd op 25 Januari 2019.
10. Rawls, John. "A Theory of Justice." Cambridge, Mass: Belknap Press, Revised Edition (1999). Print.
11. Rawls, John, en Kelly, Erin I. "Justice as Fairness: A Restatement." Cambridge, Mass: Harvard University Press (2001). Print.
12. Rijksoverheid. Overzicht sectortafels klimaatakkoord. 17-05-2018, www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/05/17/bijlage-3-overzicht-organisatie-sectortafels-klimaatakkoord. Laatst geraadpleegd op 25 Januari 2019.
13. Thomas, Alan. "Republic of Equals: Predistribution and Property-Owning Democracy". Oxford University Press, (2017). Print.